



Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.  
Philological Sciences. Vol. 2 (95)

Вісник Житомирського державного  
університету імені Івана Франка.  
Філологічні науки. Вип. 2 (95)

ISSN (Print): 2663-7642  
ISSN (Online): 2707-4463

## УКРАЇНСЬКА МОВА ТА СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ВЧЕННЯ

УДК 811.161.2'81:39

DOI 10.35433/philology. 2 (95).2021.102-113

### РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ВИМІРУ ДІАЛЕКТНОГО СЛОВА В СУЧАСНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ВИДАННЯХ

Г. І. Гримашевич\*

У статті проаналізовано способи репрезентації діалектного слова в лексикографічних виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. Насамперед зауважено про динаміку представлення говіркового слова впродовж останніх десятиріч, оскільки у виданнях 70–90-х років минулого сторіччя діалектологи-лексикографи переважно подавали говіркове слово як діалектну одиницю, що має виразний евристичний потенціал і передовсім може бути надійним джерелом для різноманітних діалектологічних студій, зокрема в царині фонетики, лексикології, морфології тощо, оскільки в словниках було вміщено інформацію про варіанти діалектного слова (фонетичні та граматичні), його граматичні параметри, семантику, локалізацію, здебільшого навіть із точністю до населеного пункту, спорадично подано ілюстративний матеріал, який не давав змоги цілком уявити номінований предмет, особливо пов'язаний із використанням його в різноманітних традиціях, віруваннях, обрядах, адже бракувало описовості. Натомість у сучасних діалектних лексикографічних виданнях спосіб репрезентації матеріалу змістився з акцентом на функціонування діалектного слова у зв'язному тексті різного обсягу залежно від мети представлення матеріалу. У сучасних словниках зафіксовано не тільки вказані вище параметри діалектного слова, а і його лінгвокультурне наповнення, подано валентність репрезентованого слова, його культурне осмислення, що дає змогу простежити функціонування говіркової назви з різних позицій, установити культурне тло номінації, виявити емоційне та естетичне наповнення слова. Зроблено висновок про те, що майбутнє української діалектної лексикографії саме за словниками нового типу з максимальною репрезентацією говіркового слова в контексті його функціонування, за словниками-конкордансами.

**Ключові слова:** лексикографічне видання, діалектний словник, діалектне слово, лінгвокультурний вимір, способи репрезентації.

\* кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри української мови та методики її навчання  
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)  
h\_hrymashevych@ukr.net  
ORCID: 0000-0003-3225-0031

## REPRESENTATION OF THE LINGUISTIC AND CULTURAL DIMENSION OF THE DIALECT WORD IN MODERN LEXICOGRAPHICAL PUBLICATIONS

Hrymashevych H. I.

*The article analyzes the ways of representation of a dialect word in lexicographic editions of the end of the XX – beginning of the XXI century. First of all, the dynamics of the speech of the spoken word over the last decades is noted, because in the publications of the 70-90s of the last century dialectologists-lexicographers mostly presented the spoken word as a dialect unit with clear heuristic potential and can be a reliable source for various dialectological studies, especially in the field of phonetics, lexicology, morphology etc., because the dictionaries contained information about the variants of the dialect word (phonetic and grammatical), its grammatical parameters, semantics, localization, mostly even accurately to the settlement, sporadically presented an illustrative material that did not allow to fully represent the nominated subject, especially associated with its use in various traditions, beliefs, rituals, because there was a lack of descriptiveness. Instead, in modern dialect lexicographical publications, the way of representing the material has shifted with the emphasis on the functioning of the dialect word in a coherent text of different volume depending on the purpose of presenting the material. Modern dictionaries record not only the above parameters of the dialect word, but also its linguistic and cultural content, the valence of the represented word, its cultural understanding, which allows to trace the functioning of the colloquial name from different positions, to establish the cultural background of the nomination, to reveal emotional and aesthetic words.*

*It is concluded that the future of Ukrainian dialect lexicography is based on dictionaries of a new type with maximum representation of the spoken word in the context of its functioning, according to dictionaries-concordances.*

**Keywords:** *lexicographic edition, dialect dictionary, dialect word, linguo-cultural dimension, methods of representation.*

**Постановка проблеми.** Упродовж останніх десятиріч актуалізувалися дослідження різних ареалів українського діалектного континууму та їх репрезентація в монографічних, лінгвогеографічних, текстографічних та лексикографічних виданнях, що підпорядковано основній меті – якнай докладніше описати чи представити особливості говіркового мовлення. Із-поміж указаних праць важливе місце посідають діалектні словники як надійне джерело для різнопланових досліджень, і не тільки суто діалектологічних, оскільки в лексикографічних виданнях уміщено матеріал, який можуть застосувати етнографи, етнолінгвісти, культурологи, лінгвокультурологи. Водночас способи репрезентації матеріалу в діалектних словниках кінця ХХ – початку ХХІ ст. різняться, адже далеко не кожен словник уміщує опис діалектного слова однакової повноти, що змогло б прислужитися не тільки лінгвістам, а й дослідникам зазначених вище царин. З огляду на

вказане актуальною видається проблема репрезентації лінгвокультурного виміру діалектного слова в лексикографічних виданнях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Способи представлення діалектного матеріалу в діалектних словниках неодноразово ставали об'єктом наукового зацікавлення мовознавців, які порушували різноаспектні проблеми говіркового словникарства. Насамперед варто назвати таких діалектологів, як Павло Гриценко, Григорій Аркушин, Іван Сабадош, Катерина Глуховцева, Ганна Мартинова, Анатолій Сагаровський, Наталія Хобзей, Тетяна Ястремська, Тетяна Тищенко, Валентина Леснова, Людмила Рябець, Оксана Сімович, Олександр Бондар та ін. Ці лінгвісти-діалектологи цілком закономірно порушували проблеми говіркового словникарства, адже більшість із них самі є авторами чи упорядниками діалектних лексикографічних видань і мали різноманітні проблеми в процесі їх укладання чи безпосередньо під час

представлення діалектного матеріалу в словниковій статті.

Зокрема, Павло Гриценко у вступі до "Словника буковинських говірок" зазначає, що в діалектному словнику ціннісними домінантами є, по-перше, ступінь, повноти реєстру; по-друге, докладність представлення семантичної і формальної структури кожної лексеми; по-третє, локалізація матеріалу, тому, на думку вченого, зазначений словник є найповнішим джерелом знань про лексику і семантику цих говірок, водночас – і про своєрідну локальну культуру буковинців [6: 4].

Наталія Хобзей і Тетяна Ястремська як авторки, укладачки та видавці низки діалектних словників порушували питання доступності інформації, представленої в діалектних лексикографічних працях, адже, на їхню думку, за науковою дефініцією в діалектному словнику іноді втрачається розуміння реалії, яка притаманна конкретному етномовному континууму, наголошували на важливості вміщувати досить великі контексти, які б ілюстрували уявлення народу. Діалектологині вважають, що такі ілюстрації могли б також бути своєрідним текстом, якщо б були завершеною оповідкою-мініатюрою, співанкою, ілюстрацією. Крім того, дослідниці вказують на те, що малюнок / фотографія могли б супроводжувати тлумачення в тому випадкові, коли від самого опису читач не отримує чіткого уявлення про описувану лексему [17: 204–205].

Водночас Наталія Хобзей, аналізуючи проблеми опису говірок суміжжя в діалектній лексикографії, акцентуючи увагу на проблемі авторського бачення реєстру словника та семантики слова, узявши за основу лексику, що репрезентує духовну та матеріальну культуру, зазначає, що кожна праця, яка фіксує словниковий склад говірок, є важливим джерелом збереження духовної культури та своєрідною фіксацією матеріальних

пам'яток, однак, "зважаючи на мінливість лексики, <...> маємо прагнути зафіксувати й подати читачеві словника таке тлумачення слова, яке виклав не тільки лексикограф, а й діалектоносія" [15: 165], тобто дослідниця констатує неповноту представлення інформації в лексикографічних діалектних виданнях.

Підтримує вказану вище думку Ганна Мартинова, порушуючи проблему специфіки відображення в реєстрі діалектних словників явищ традиційної народної матеріальної та духовної культури, указуючи на необхідності ілюструвати реєстрові лексеми мікротекстами зв'язного діалектного мовлення для репрезентації обсягу знань про календарне свято, специфіку тлумачення його змісту, відображення специфічно народного світобачення та особливостей сприйняття дійсності [9].

Суголосний із попередніми думками Григорій Аркушин, відомий як автор значної кількості лексикографічних і текстографічних праць, який, досліджуючи способи відбиття синтаксичних особливостей говірок у діалектних словниках, зауважує, що "на сучасному етапі простудіювати діалектний синтаксис за лексикографічними працями можна лише на основі ілюстрацій у словникових статтях <...> однак ілюстрації в різних словниках теж подані нерівномірно" [1: 7], насамкінець підсумовуючи, що проаналізувати деякі особливості діалектного синтаксису за словниками можна лише частково, та й то не за всіма [1: 10], адже в значній кількості діалектних лексикографічних видань ілюстрації або зовсім не представлено, або вони фрагментарні, не мають системного характеру й не дають змоги максимально повно проаналізувати діалектні особливості на різних мовних рівнях, особливо на синтаксичному. Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що

питання репрезентації матеріалу в діалектних словниках актуальне, не вичерпується наявними дослідженнями й потребує подальшого опрацювання.

**Мета статті** – проаналізувати способи репрезентації діалектного слова в лексикографічних виданнях для виявлення його лінгвокультурного наповнення.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) узагальнити погляди мовознавців на діалектні словники як надійне джерело для наукових студій та важливість повноти репрезентації говіркового слова в них; 2) проаналізувати способи представлення говіркового слова в діалектних словниках; 3) визначити лінгвокультурне наповнення діалектного слова в лексикографічних виданнях.

Джерельною базою слугували діалектні словники, які репрезентують різні зони українського діалектного континууму, видані в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

**Предмет** статті – лінгвокультурне наповнення діалектного слова в лексикографічних виданнях.

**Об'єкт** дослідження – діалектні слова як репрезентанти говіркового мовлення різних етнічних груп українців, представлені в словниках.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз діалектологічних досліджень, у яких порушено проблеми представлення говіркового слова в лексикографічних працях, про що зазначено вище, укотре підтверджує важливість порушеної проблеми, свідчить про неоднорідність подання інформації в діалектних словниках для повноти розуміння семантики та функціонування діалектної одиниці. Опрацювання низки лексикографічних видань, які репрезентують український обшар, дало змогу виявити лінгвокультурне наповнення лексем як репрезентантів мовлення та відображення матеріальної чи духовної культури діалектоносіїв. Насамперед

зазначимо, що способи представлення діалектного матеріалу в опрацьованих словниках різняться. Зокрема, у лексикографічних працях кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. здебільшого до реєстрових слів подано лише семантику, та й то не завжди таку, яка дасть змогу чітко уявити описувану реалію з огляду на розмитість поданого значення, хоча, можливо, автори якраз і не ставили перед собою такої мети, а намагалися передовсім подати говіркове слово з його виразними діалектними рисами насамперед як лінгвальну одиницю.

Наприклад, у відомій лексикографічній праці Панаса Лисенка "Словник поліських говорів" до переважної більшості реєстрових слів, які демонструють виразні фонетичні, словотвірні, морфологічні діалектні риси, значну варіативність на цих мовних рівнях з огляду на ареал фіксації, не подано ілюстрацій, а вказано лише їхню семантику та локалізацію, хоча цінність цього видання як на свій час беззаперечна: *пíкална лопáта* – лопата, якою саджають у піч хліб [8: 159], *пéшня, пієшня, пішня* – інструмент з довгою ручкою для видовбування човнів, вуликів або пазів у дереві тощо [8: 159], *кацавэйка* – оздоблена вишивкою безрукавка [8: 93], *кацю'к* – домотканий кольоровий килим, яким застеляють ліжко [8: 93] тощо. Відсутність ілюстрацій до зазначених та інших слів не дає змоги простежити їхніх граматичних характеристик у процесі вживання в непрямих відмінках, особливостей наголошування, що, звичайно, знадобилося б діалектологів, а також зрозуміти культурне тло лексеми.

Подібне представлення діалектного слова й у лексикографічній праці Гаврила Шила, яка хоча й видана вже на початку ХХІ ст., але матеріал автор збирав раніше, коли для діалектолога було важливо насамперед подати говіркове лексичне багатство певного етномовного континууму: *барля'джіта*

– 1. Сукняні чохла, які натягають на чоботи взимку. 2. Чоботи із сукна [19: 49], *вія'дла* – частина верстата; пристрій для намотування ниток [19: 75], *гіндал* – ключ, за допомогою якого вставляють обід у круг [19: 102], *мантле* – верхній довгий сукняний одяг [19: 169] та ін. Наведені вище приклади демонструють необхідність уточнення семантики, ілюстрацій-речень чи навіть малюнків для розуміння вигляду описуваної реалії.

Подібне представлення говіркового матеріалу й у словнику Є. Турчин, який репрезентує матеріал з однієї лемківської говірки, оскільки значна частина реєстрових слів містить лише семантику, до невеликої кількості подано короткі ілюстрації (словосполучення чи речення): *куфер* – невелика скриня з ручками по боках для святкового одягу [14: 58], *навивач* – довгі онучі до постолів [14: 184], *прайник* – прац, праник [14: 258], *павуз* – рубель, жердина, яку кладуть зверху на візів іном, снопами для утримання вантажу: *Павуз, жебы с'а не тративо* [14: 226] та ін.

Більше інформації з огляду на вміщення значної кількості ілюстрацій, хоч здебільшого й невеликих за обсягом, про життя та побут жителів Західного Полісся представлено в словнику Григорія Аркушина, причому, що надзвичайно важливо, до полісемічного слова подано ілюстрації до кожного значення: *гандрéти* – святкувати день Св. Андія Первозванного (13 грудня): *Сáви ни бáвити, Гандрéя ни гандрéти, а тра бу́ло кундéл'ку кундéл'ти* [2: 83], *гринóжи* – санчата: *А на гринóжах ми спуска́лис' з горбака́* [2: 119], *куруб'я́* – велика коробка: *Ціла куруб'я́ йáгод* [2: 268], хоча все ж трапляються слова без представлення ілюстрації (напр., *га́мри* – 1) милиці; 2) високі палиці, за допомогою яких діти ходили болотом [2: 83], *гамáші* – калоші [2: 82], *насíлница* – жердка, на якій вішали в коморі сало для довгого зберігання [2: 337] тощо. Наявність ілюстрацій, хоч і

невеликих, полегшує сприйняття, дає змогу краще уявити описувану реалію, спостерігати її функціонування в словосполученнях чи реченнях.

Водночас зазначимо, що в деяких лексикографічних виданнях без ілюстрацій семантику слова подано невиразно, не пояснено, наведено кілька значень слів, але, очевидно, порядок представлення свідчить про те, з якою семантикою реєстрове слово вживається частіше: напр., *плáт'и* – жіночий одяг; сарафан, халат [11: 142], *плáхта* – рядно; простирадло; плащаниця [11: 142], *личáк* – старий ботинок, чобіт [13: 210], *ч'у́ні* – гумове взуття, калоші [10: 185] тощо. На нашу думку, значно увиразнили б значення названих вище й поданих далі слів ілюстрації у вигляді речень, а як доповнення – малюнки, які б давали змогу візуально сприйняти номінований предмет: *стр'у́нга* – отвір у кошарі для проходу овець на доїння [11: 185], *тю'шка* – крушка; кухоль (із дерева); пенал для гострильного бруска у косарів [11: 197], *чингітл'у́в* – великий дзвінок, який прив'язують непокійній у череді корові [12: 416], *ле́йбик* – верхній легкий короткий жіночий одяг [10: 105], *накривч'я́нка* – дерев'яна посудина для молока та сметани [10: 119], *чу́лок* – прикраса, яку кніг'у́ні одягає на голову під час весілля [10: 185] тощо.

Натомість сучасні словники відрізняються способом репрезентації діалектного матеріалу. Зокрема, Марія Астаф'єва та Ганна Воронич у передмові до підготованої лексикографічної праці "Словник гуцульських говірок Річки та Яворова" зазначають, що в процесі укладання намагалися щонайповніше представити лексичний репертуар говірки, тобто презентувати всі тематичні групи лексики [3: 14], запропонували таку структуру статті: реєстрове слово, елементи граматичної та ідеографічна й стилістична характеристики, тлумачення і контекст-ілюстрація, причому на

останній елемент звернули особливу увагу, сформулювали до нього низку вимог, із-поміж яких – ілюстративні вислови невимушені, "живі", записані безпосередньо з уст інформаторів, а не змодельовані у віддаленому від досліджуваної говірки кабінеті [3: 18]. Репрезентований у словнику матеріал цілком підтверджує наведені думки, оскільки практично до всіх реєстрових слів наведено мінітексти чи й великі за обсягом тексти, які виразно демонструють не тільки лінгвальні особливості реєстрового слова, а і його культурну мотивацію. Зокрема, до слова *бо'йари* – весільні гості нареченого (молодого), які під час весільного обряду разом із ним приходять по наречену (молоду) у дім її батьків – наведено розлогу ілюстрацію майже на сторінку та фразеологізми з указаним компонентом [3: 93–94], водночас до багатозначного слова *вечеря* ілюстрація становить понад півтори сторінки, де розкрито й обрядову семантику лексеми [3: 171–173], а до *гу'жевка* – обруч із сирих смерекових або ялинових прутів для скріплення і фіксації двох стовпців огорожі у їхній верхній частині – подано текст обсягом дві сторінки [3: 389–391]. Такий спосіб репрезентації діалектного матеріалу спостерігаємо системно в усій лексикографічній праці.

З огляду на порушену в статті проблему важливо зацентувати увагу на наступному діалектному словникові, який, на нашу думку, повністю відповідає вимогам до сучасної репрезентації говіркового слова.

Як зазначає Павло Гриценко в передмові до лексикографічної праці Марії Голянич "Мовний портрет села Тюдів", формат словника дає змогу використати текстові ілюстрації різного обсягу, широко презентувати фразеологію, подавати ширші наративи, що дає змогу не тільки увиразнювати важливі структурні риси говірки, супроводжувати їх необхідними коментарями, а й

передавати поліфонію, лад і дух народного мовомислення, відтак – закарбовані в щоденному й звичному мовленні широкі світи поза людиною і людину як центр світобудови [7: 7]. Такі слова вченого цілком підтверджує репрезентація діалектного матеріалу однієї говірки в зазначеному словнику, адже до кожного реєстрового слова подано розлогу ілюстрацію у вигляді мікротекстів (від кількох речень до понад сторінки зв'язного мовлення), які дають змогу простежити функціонування слова в різних варіантах, побачити його сполучуваність, особливості словозміни тощо, а також дають чітке уявлення про описувану реалію чи предмет. Продемонструємо наші міркування хоч кількома прикладами репрезентації діалектного слова в зазначеному словнику. Ми свідомо вибрали лексичний матеріал, який пов'язаний із весільним обрядом: *китиця* – частина весільного обряду, який відбувається у перший день весільного дійства: *Просіли тато і мама / і йа вас прós'у / абéсте прийшли́ у пйётницю на китицу; Давно́ у четвёр клікали на китицу / а вже з друшка́ми молодá у пйётницю клікала на вес'і́л'е́ / гента́м у субóту вес'і́л'а робили* [5: 744]; *молоде́та* – молодята: *Та ік'і то молод'ета? то ўже ста́ри'и́ / д'і́йка і па́рубок / але ста́ри'и́ / ми з не́й верстач'кí / лиш т:о / шо ўна пишла́ се ўч'ети́ / а йа вид:авáтисе; То / Ї́л'енко / ни молод'ета – вин одове́ц / ма́йі д'і́ти / а ўна такóш бу́ла вид:áná / то ни д'і́йка / але зи́шли́се / та́й на́й йім Бох помога́йі* [5: 954]; *заво́дини* – 1) заведення молодих та їх гостей за весільний за весільний стіл: *Заво́дини так се назива́ють / шо молоді́х заво́дут за сти́ў / у Т'ўде́в'и так спретков'ич'но*; 2) вечір із танцями для молоді напередодні весілля, у перший день святкового дійства (в "китицу"). На заводини можуть іти усі бажаючі, зокрема й ті, що не запрошені на весілля. Як правило, господарі усім організують і скромне частування:

Ми ідемо на кітлицю / і на весілі' / бо своїй / ни мош ни пити / а на заводини н'і / кудá? / наї молоді се набуваїют [5: 491]; весіле' – 1) обряд одруження: По слов'ї дóўго ни ч'ікали / ў корóткий ч'ес зробили весілі' / і молоді поїхали / кудá їй направили на роботу / то так б́уло; В́їна ўс'о весілі' знаїї / шо за ч'ем маїї б́ути; 2) присутні на весілі: П'еред р'анком весілі' ішло за молодóў / то так с'п'івали / бубніли та ф'іўкали / шо ўс'і попробóувалисе / навіт' т'і / шо твёрдо спіют; 3) перен., про ситуацію, коли чути крики, сварки, метушню: Мої / то у вас весілі' / шо такé зóкан'і та такїї рух їїстé зробили / ци шо з ва́ми се ста́ло? / о збóку вигл'ідаїе / шо хтос се же́ни [5 : 139]; весіліч'ко – зменш-пестл. від весіле': А ч'о наклика́ти богáто? Шо? / вит тóго / к'іл'ко гóс'т'іў / залéжи жит'é молодіх? / ад'і Андр'ї зробіў стáршому такé весілі' / шо когó лиш тáмки ни б́уло / і шо? дóўго молоді жи́ли? / а М'іхаїло зробіў малé / то так б́уло фáйно / шо ни гóн'а тоб'ї розка́зати / лиш дес' у к'ін'і такé весіліч'ко мош уздр'іти / шо фáйне / то фáйне [5 : 139]; висівний – субст., весільний; гість, запрошений на весілля: До молодіх вес'іўн'і ў нас ід́ут с колач'ами і гор'іўкоў / аў пóли / с ќуркоў; Уні вес'іўн'і / бо Іван вид:аїе дóн'ку; Ми ни вес'іўн'і / то ч'о б́удемо їти на заводини? / Таже́ на заводини ідут і ни клікан'і / навіт' ї б́есте з Мижибр'ит приїшли / то вас би ни видгон'ели / так здаўна ведéц'е [5: 139]; женяч'ка – одруження: В́їну / їа за жен'áчку ши ни д́умайу / хóчу се віїч'іти / а ўже потóму ї за це под́умайу / Дóбре маїїш / нимá кудá ква́питисе / то ни такé добрó / їик си здаїе [5 : 458]. Така репрезентація діалектного слова дає повну картину розуміння весільного обряду говірки, описує його структуру, номінацію елементів цього дійства, функціонування обрядових лексем у тексті, а також свідчить про світогляд самих говірконосців, особливості їхньої

обрядовості (пор., наприклад, представлення іншого слова як репрезентанта духовної культури жителів с. Тюдів: бóханці – обрядодія, яку виконують вранці у Живний Четвер, обдаровуючи дітей: Д'іти ў Т'удеві хóд'ут на бóханц'і здаўна / витколі себе памн'ітаїу / каїт / шо сегóроку навіт' до шкóли ни їшли / ус'і боханч'ір'увáли [5: 87]).

Представлені слова з їх докладною семантикою та уведенням у широкі контексти дають змогу читачеві повною мірою визначити лінгвальне наповнення слова насамперед як діалектної одиниці, а також уявити весільний обряд говірки, світогляд діалектоносців, репрезентувати їхню мовну та культурну картину світу. Саме така репрезентація матеріалу свідчить про повноту фіксації та максимальний вияв наповнення говіркового слова.

Словником ХХІ ст. називає Наталія Хобзей лексикографічну працю "Слова з Болехова", адже тут, як зауважує дослідниця, представлено низку мінітекстів, які яскраво демонструють уживання слова в мовленні діалектоносців і важливі не тільки для читача-лінгвіста, а й для загалу, адже наводять культурний чи господарський контекст болехівського часопростору [16: 9]. І річ не тільки в тому, що в цій праці представлено старе й нове в болехівському лексиконі, а й те, що тут по-новому подано матеріал, адже тут уміщено, як зазначає Наталія Хобзей і як, власне, видно з наповнення словника, цитати-ілюстрації з літературних творів тих письменників, які є вихідцями з Галичини, або в чийх творах яскраво відображено лексичні особливості південно-західного наріччя [16: 8]. Для нас же важливо, крім зазначеного, наявність розлогіх пояснень, навіть світлих до тих слів, які позначають реалії, що можуть бути не зовсім зрозумілими сучасному читачеві. Напр., до реєстрового слова гóнта подано граматичну ремарку (перев.

мн. *гонтти*), сферу використання (буд.), семантику ('тонка колота дощечка, яку використовують як покрівельний матеріал'); морфологічні варіанти слова (*гонт*, *гонта*), досить великий за обсягом уривок зв'язного мовлення, у якому простежуємо словозміну реєстрового слова та особливості його функціонування (*То є драниці, і є гонти. От я робив гонти, то я робив гонти з смерекі, колов. То я робив гонти, я вже мав на пів хати гонтів. Петрови я, Гальови, дав гонти калиму, а він мені мав віписати дахівку. А він мінні мав дві тисячі двіста дахівки, а він лишень дві тисячі віписав. А потому, шо я наробивсі. Всяке, де хто мав дахівку, я купував, покi я перекрив хату*), потім – чотири уривки з творів письменників, які демонструють уживання слова в художньому дискурсі (Се був звичайний старосвітський ... дім, побитий гонтами (Маковей, 45); Вогонь тріскає, бо то хата намащена. А гонта суха,гей перец! (Черемшина, 125); Нова офіцина – се був невеличкий партерів будиночок, мурований і критий гонтами (Франко 19: 175); На самій середині села малий костел дерев'яною гострою вежицею вгору пнеться. Біля нього декілька кращих, побілених домів, під гонтами, а то 1 бляхою (Парфанович, 9) і насамкінець – фразеологізм з указаним словом (злази з даху, не псуй гонтти – про некомпетентну людину), а також світлина із зображенням даху будинку, покритого гонтою [4: 144–145]; стрій – одяг, вбрання; стрій; цитати з творів (Скрулиха взяла міру з мами й доньки, обіцялася принести за тиждень строї на спробу (Маковей, 152); 3-поза зелених сосон висунулася група молодих дівчат в народних строях (Ярошинська, 96); На самім вершкy Чорної гори ... стояв чоловік в гірськiм строю (Франко 14: 20) [4: 534–535], подано світлину болахівської дівчини в строї.

Новим видом лексикографічної праці є "Гуцульські світи. Лексикон", у

якій уміщено давній і сучасний світ Гуцульщини, закарбований у словах, оскільки в ньому представлено мовний світ гуцулів XIX – XXI ст., репрезентований власними діалектним записами упорядників, надбаннями картотеки словника гуцульських говорів, етнографічними матеріалами, творами письменників указанного періоду, прислів'ями, приказками та фразеологізмами, які дають змогу чітко уявити світи Гуцульщини [18]. Зокрема, до реєстрового слова *ватра*, крім його семантики 'вогонь; вогнище', подано низку уривків зв'язного мовлення з гуцульських говірок, мінітексти з лексикографічних і текстографічних видань, дев'ять фразеологізмів із розлогими текстами, де вони функціонують, низку прислів'їв і приказок, а також загадку, які дають змогу системно уявити читачеві лінгвокультурне наповнення лексеми, важливість зазначеної реалії у світогляді гуцулів [18: 99–102]. За таким принципом у вказаному лексикографічному виданні представлено й інші слова з максимальною інформацією про них, зокрема *коляда* [18: 339–341], *громовіця* [18: 204], *жертва* (*жрётва*) [18: 259–260], *млин* [18: 399–400], *опір* [18: 439–440], *пиріг* [18: 461–462], *пiсанка* [18: 463–464], *полонiнський хiд* [18: 481–483] та ін.

Отже, опрацювавши низку лексикографічних діалектних видань, можемо виділити такі основні способи репрезентації матеріалу в них: представлення тільки семантики слова з указівкою його локалізації; наявність значення слова з локалізацією та короткою (у вигляді словосполучення чи одного речення) ілюстрацією; семантика слова в зазначеній говірці чи говірках із докладною його характеристикою у зв'язному тексті інколи досить широкому за обсягом; подання значення реєстрового слова, розкриття його семантики в окресленому ареалі та функціонування його у творах письменників; наведення



реєстрового слова, докладний опис його значення, ілюстрація до нього в діалектному утворенні (говірці чи говорі), наведення прикладів функціонування його в художньому дискурсі, уведення до обігу фразеологізмів, прислів'їв, приказок тощо з реєстровим словом, світлина. І саме останній спосіб представлення діалектного матеріалу створює цілісну картину функціонування говіркового слова в певному ареалі.

**Висновки й перспективи дослідження.** Отже, проаналізувавши способи репрезентації діалектного слова в лексикографічних виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст., можемо зробити висновок про різнотипність, неоднорідність, динаміку представлення говіркового слова впродовж останніх десятиріч, адже у виданнях 70–90-х років ХХ ст. сторіччя діалектологи-лексикографи переважно подавали говіркове слово передовсім як діалектну одиницю, що має виразний евристичний потенціал і є надійним джерелом для різноманітних діалектологічних студій, насамперед у царині фонетики, лексикології, морфології, дериватології, оскільки в цих словниках традиційно було вміщено інформацію про варіанти діалектного слова (фонетичні та граматичні), його граматичні параметри, семантику, локалізацію, досить часто навіть із точністю до населеного пункту, спорадично подано ілюстративний матеріал у вигляді словосполучень чи невеликих за обсягом речень, який не давав змоги цілком уявити номінований предмет чи реалію, особливо ті, які функціонують у різноманітних традиціях, віруваннях, обрядах певних етнічних груп на теренах України, адже бракувало системності й докладності опису. Водночас у сучасних діалектних лексикографічних виданнях, які репрезентують різні обшири українського діалектного континууму, спосіб репрезентації матеріалу змістився з акцентом на

функціонування діалектного слова у зв'язному тексті різного обсягу залежно від мети представлення матеріалу. Тому в сучасних словниках зафіксовано не тільки вказані вище традиційні параметри діалектного слова, а і його лінгвокультурне наповнення, подано валентність репрезентованого слова, його світоглядне осмислення, що дає змогу простежити функціонування говіркової назви з різних позицій, установити культурне тло номінації, виявити емоційне та естетичне наповнення слова, уявити реалію цілісно й системно. Усе зазначене вище дає підстави констатувати, що майбутнє української діалектної лексикографії саме за словниками нового типу з максимальною репрезентацією говіркового слова в контексті його функціонування у великому за обсягом уривковій зв'язного мовлення, тобто за словниками-конкордансами. Водночас важливим доповненням до репрезентації говіркового слова в таких виданнях повинні бути матеріали про його лінгвокультурне наповнення як складника світогляду представника певної етнотрупи, його функціонування в малих жанрах (прислів'ях, приказках, загадках тощо), а також для системного представлення варто додати світлину чи малюнок, якщо це можливо.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні сучасних діалектних словників як репрезентантів мовної картини світу говірконосіїв окремих ареалів українськомовного діалектного континууму.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

1. Аркушин Григорій. Відбиття синтаксичних особливостей говірок у діалектних словниках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник

наукових праць). Випуск 21. Ареалогія й ономастика. Ужгород. 2016. С. 7–10.

2. Аркушин Григорій. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге, переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.

3. Астаф'єва Марія, Воронич Ганна. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4-х книгах. Скіптура перша. А–Ж. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 516 с.

4. Гнатишак Юрій. Слова з Болехова / Співавтори-лексикографи: Оксана Сімович, Наталія Хобзей (відп. ред.), Тетяна Ястремська. Львів, 2017 (Серія "Діалектологічна скриня"). 636 с.

5. Голянич Марія. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том I. А–М. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2018. 1000 с.

6. Гриценко П. Відкриваючи словник... Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. С. 3–4.

7. Гриценко Павло. Просторинь народного слова Гуцульщини. Голянич М. І. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том I. А–М. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2018. С. 4–10.

8. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Видавництво "Наукова думка", 1974. 260 с.

9. Мартинова Г. Діалектний словник як репрезентант явищ матеріальної та духовної культури народу. *Gwary Dziś*, 10, 127–133. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/gd/article/view/21740> (дата звернення: 29.10.2021)

10. Неґрич Микола. Скарби гуцульського говору. Березові. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія "Діалектологічна скриня"). 224 с.

11. Піпаш Юрій, Галас Борис. Матеріали до словника гуцульських говірок Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області. Ужгород, 2005. 266 с.

12. Сабадош Іван. Словник закарпатської говірки села Сокирниця

Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.

13. Сагаровський А. А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Випуск 1. А – Об'ясняться. Харків: ОБВ НМЦ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 296 с.

14. Турчин Євгенія. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів: Українська академія друкарства, 2011. 384 с.

15. Хобзей Наталія. Говірки суміжжя в діалектній лексикографії: до проблеми опису. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць)*. Випуск 21. Ареалогія й ономастика. Ужгород. 2016. С. 162–166.

16. Хобзей Наталія. Дві сторінки про "Слова з Болехова". *Гнатишак Юрій. Слова з Болехова / Співавтори-лексикографи: Оксана Сімович, Наталія Хобзей (відп. ред.), Тетяна Ястремська. Львів, 2017 (Серія "Діалектологічна скриня"). С. 8–9.*

17. Хобзей Наталя, Ястремська Тетяна. Діалектний словник: автор та читач. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць)*. Випуск 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. Ужгород, 2008. С. 203–205.

18. Хобзей Наталія, Сімович Оксана, Ястремська Тетяна, Дидик-Меуш Ганна. Гуцульські світи. Лексикон. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія "Діалектологічна скриня"). 668 с.

19. Шило Гаврило. Надністрянський регіональний словник. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія "Діалектологічна скриня"). 288 с.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arkushyn Hryhorii (2016). Vidbyttia syntaksychnykh osoblyvostei hovirok u dialektnykh slovnykakh [Reflection of syntactic features of

dialects in dialect dictionaries]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva (Zbirnyk naukovykh prats)*. Vypusk 21. Arealohiia y onomastyka. Uzhhorod. S. 7–10. [in Ukrainian].

2. Arkushyn Hryhorii (2016). *Slovyk zakhidnopoliskykh hovirok* [Dictionary of Western Polissya dialects]. A–Ia. Vyd. 2-he, pererobl., vypr. i dop. Lutsk. KhKhIV +648 s. [in Ukrainian].

3. Astafieva Mariia, Voronych Hanna (2014). *Slovyk hutsulskykh hovirok Richky ta Yavorova: u 4-kh knykhakh* [Dictionary of Hutsul dialects of the River and Yavorov]. Skyptura persha. A–Zh. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 516 s. [in Ukrainian].

4. Hnatyshak Yurii (2017). *Slova z Bolekhova* [Words from Bolekhiv] / Spivavtory-leksykohrafiy: Oksana Simovych, Nataliia Khobzei (vidp. red.), Tetiana Yastremska. Lviv (Seriia "Dialektolohichna skrynia"). 636 s. [in Ukrainian].

5. Holianych Mariia (2018). *Movnyi portret sela Tiudiv*. *Slovyk* [Linguistic portrait of the village of Tudiv. Vocabulary]. U 2-kh t. Tom I. A–M. Ivano-Frankivsk: Lileia NV. 1000 s. [in Ukrainian].

6. Hrytsenko P. (2005). *Vidkryvaiuchy slovyk... [Opening the dictionary...]* *Slovyk bukovynskykh hovirok / Za zah. red. N. V. Huivaniuk*. Chernivtsi: Ruta. S. 3–4. [in Ukrainian].

7. Hrytsenko Pavlo. (2018). *Prostorin narodnoho slova Hutsulshchyny* [The expanses of the folk word of the Hutsul region]. Holianych M. I. *Movnyi portret sela Tiudiv*. *Slovyk*. U 2-kh t. Tom I. A–M. Ivano-Frankivsk: Lileia NV. S. 4–10.

8. Lysenko P. S. *Slovyk poliskykh hovoriv* [Dictionary of Polissya dialects]. Kyiv: Vydavnytstvo "Naukova dumka", 1974. 260 s.

9. Martynova H. *Dialektnyi slovyk yak reprezentant yavlyshch materialnoi ta dukhovnoi kultury narodu* [Dialect dictionary as a representative of the phenomena of material and spiritual

culture of the people]. *Gwary Dziś*, 10, 127–133.

URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/gd/article/view/21740> (data zvernennia: 29.10.2021)

10. Negrych Mykola (2008). *Skarby hutsulskoho hovoru*. Berezovú [Treasures of the Hutsul dialect. Berezovú]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (Seriia "Dialektolohichna skrynia"). 224 s. [in Ukrainian].

11. Pipash Yurii, Halas Borys (2005). *Materialy do slovyka hutsulskykh hovirok Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti* [Materials for the dictionary of Hutsul dialects Kosivska Polyana and Rosishka of Rakhiv district of Zakarpattia region]. Udzhhorod. 266 s. [in Ukrainian].

12. Sabadoshch Ivan (2008). *Slovyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu* [Dictionary of the Transcarpathian dialect of the village of Sokyrnytsia, Khust district]. Uzhhorod: Lira. 480 s. [in Ukrainian].

13. Saharovskiy A. A. (2011) *Materialy do dialektnoho slovnka Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkishchyny)*. Vypusk 1. A – Ob'iasniatsia [Materials for the dialect dictionary of Central Slobozhanshchyna (Kharkiv region)]. Kharkiv: OVV NMTs KhNU imeni V. N. Karazina. 296 s. [in Ukrainian].

14. Turchyn Yevheniia (2011). *Slovyk sela Tylych na Lemkivshchyni* [Dictionary of the village of Tylych in the Lemkiv region]. Lviv: Ukrainska akademiia druzarstva. 384 s. [in Ukrainian].

15. Khobzei Nataliia (2016). *Hovirky sumizhzhia v dialektanii leksykohrafi: do problemy opysu* [Dialects of adjacency in dialect lexicography: to the problem of description]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva (Zbirnyk naukovykh prats)*. Vypusk 21. Arealohiia y onomastyka. Uzhhorod. S. 162–166. [in Ukrainian].

16. Khobzei Nataliia. *Dvi storinky pro "Slova z Bolekhova"* [Two pages

about "Words from Bolekhiv"].  
*Hnatyshak Yurii. Slova z Bolekhova / Spivavtory-leksykohrafiy*: Oksana Simovych, Nataliia Khobzei (vidp. red.), Tetiana Yastremska. Lviv, 2017 (Seriiia "Dialektolohichna skrynia"). S. 8–9.

17. Khobzei Natalia, Yastremka Tetiana (2008). *Dialektnyi slovnyk: avtor ta chytach*. [Dialect dictionary: author and reader]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva (Zbirnyk naukovykh prats)*. Vypusk 12. *Ukrainska dialektna leksyka yak ob'iekt slovnykarstva ta linhvoheohrafiy*. Uzhhorod. S. 203–205. [in Ukrainian].

18. Khobzei Natalia, Simovych Oksana, Yastremska Tetiana, Dydyk-Meush Hanna (2013). *Hutsulski svity. Leksykon [Hutsul worlds. Lexicon]*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (Seriiia "Dialektolohichna skrynia"). 668 s.

19. Shylo Havrylo. (2013). *Naddnistrianskyi rehionalnyi slovnyk [Transnistrian regional dictionary]*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (Seriiia "Dialektolohichna skrynia"). 288 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 30.10.2021

Схвалено до друку: 26.11.2021